

Структура навчальних планів закладів із підготовки вчителів для українських народних шкіл Галичини (ретроспективний аналіз)

Для розв'язання питання підготовки вчителів нової генерації необхідно, щоб педагогічна освіта була спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців [1, с. 33]. У зв'язку з цим доцільно звернутися до досвіду наших попередників галицьких педагогів, які у міжвоєнні роки постійно займалися проблемою гармонізації навчальних планів закладів з підготовки вчителів.

У Галичині в 20-30-ті роки ХХ ст. питання підготовки майбутніх учителів набувало особливо важливого значення. Українське шкільництво в краї мало мету, яка не співпадала з метою офіційної польської освітньої політики. Сформуванню національно свідомого громадянина України, зберегти національну мову, культуру, історичні традиції українська школа могла лише за умови підготовки національних педагогічних кадрів. Саме вчитель мав найбільшу можливість через свою особистість, зміст навчання й виховання успішно розв'язати поставлені перед українською спільнотою завдання.

На початку 20-х років одержати педагогічну освіту на галицьких землях можна було декількома шляхами. Так, підготовка вчителів для народних шкіл відбувалася в препарандах (підготовчих відділеннях) і в п'ятирічних семінаріях, які спиралися на програму семирічних шкіл. При деяких семінаріях існувала додаткова форма підготовки вчителів початкових класів п'ятирічні вчительські курси. З 1928/29 н.р. випускники восьмирічних гімназій могли отримати професію вчителя початкових шкіл у дворічних педагогіях. Після шкільної реформи 1932 р. семінарії поступово були ліквідовані, а підготовка вчителів для народних шкіл відбувалася в трирічних педагогічних ліцеях та педагогіях.

Структурні зміни навчальних закладів з підготовки вчителів народних шкіл, які відбувалися в період 20-30-х років ХХ ст., викликали в них зміну змісту освіти: впровадження нових навчальних планів, програм, підручників, посібників і т.д.

Перш за все зміни відбулися в навчальних планах. Так, згідно з планами учительських семінарій (1921), перші три роки були призначені загальноосвітній підготовці, а два наступні - професійній. Передбачалося вивчення таких предметів, як релігія, польська мова і література, іноземна мова, історія, наука про сучасну Польщу разом з наукою господарювання, географія з геологією і космографією, математика з кресленням, фізика, хімія з мінералогією, біологія (ботаніка, зоологія) разом з анатомією, городництво з бджільництвом, малювання, музика і співи, тілесні вправи з іграми та

забавами, ручні роботи, каліграфія, психологія і логіка, педагогіка (включаючи питання і дидактики), історія педагогіки, організація шкільництва, вивчення документів про школи, спеціальні методики та проходження педагогічної практики. В семінаріях з українською мовою навчання (а також двомовних) вивчалися українська мова і література.

У навчальному плані проглядаються чотири цикли предметів: загальноосвітніх, мистецько-технічних, психолого-педагогічних та предметів методичного спрямування. Чітко висловив вимоги до змісту педагогічної освіти в 1922 р. М. Ваврисевич, на думку якого семінарист повинен «пройти і певний курс наук, і досконало розуміти дитячу психіку, і знати свій предмет, і вміти подати своє знання учням» [2, с. 3].

У 1926 р. був затверджений повий навчальний план. Перелік предметів, які передбачалися навчальними планами 1921 і 1926 років для вивчення в учительських семінаріях, практично співпадали [3]. Перші три курси, як і раніше, були спрямовані на одержання загальної освіти, а два останні переважно на професійну підготовку. Що ж до внесених змін, то вони не носили принципового характеру: був дещо удосконалений цикл психолого-педагогічних дисциплін, а вивчення іноземної мови стало обов'язковим.

У навчальних планах широко були представлені мистецько-технічні предмети: малювання, ручна праця, фізичні вправи, співи та гра на музичному інструменті. Це свідчить про велику увагу, що приділялася виробленню в учнів навичок, які потрібні були не тільки в організації освітнього процесу навчання, а й у виховній та суспільно-просвітницькій діяльності.

Предмети методики викладання на 4-му курсі передбачали вивчення методики та ознайомлення з програмами 1-4 класів. На 5-му курсі вивчалися методики окремих предметів (фізика, природознавство, географія). У деяких семінаріях в окремі роки вивчалися методика малювання і а ручної праці. Навчальні плани передбачали проходження на останньому курсі педагогічної практики.

Розподіл годин у навчальному плані між окремими циклами був такий: на предмети психолого-педагогічного спрямування припадало близько 15% навчального часу, на загальноосвітні предмети - 65,5 %, на мистецько-технічні дисципліни - 21,5 %.

У навчальних планах учительських семінарій спостерігалось деяке і збереження до інтегрування окремих предметів: історія мала вивчатися разом з географією, фізика - з хімією та мінералогією, біологія - з ботанікою, анатомією, фізіологією, малюнок - з ручною працею. Пояснювалося це, пише М. Барна, прагненням укладачів до зменшення загальної кількості годин,

оскільки вважалося, що навіть при навантаженні 35-36 годин на тиждень і розкладі занять, який передбачав вивчення на одному курсі не більше 6-8 так званих «інтелектуальних предметів», мало місце «розпорошення розумових сил учнів» [4, с. 41].

Інша форма підготовки вчителів (учительські семінарійні курси) працювала за навчальними планами семінарій з українською мовою навчання, які були затверджені Міністерством освіти в 1926 р.

Важливу роль у підготовці вчителів після 1932 р. відіграли педагогічні ліцеї, які працювали згідно з Циркуляром № 43 Міністерства Віросповідання і Публічної Освіти від 12 квітня 1937 р. Так, навчальний план для 1 класу педагогічних ліцеїв у 1937/38 н.р. передбачав вивчення таких предметів (у дужках зазначена кількість годин на тиждень): релігія (2), польська мова (3), історія (2), математика (3), фізика і хімія (3), біологія (3), психологія (3), спортивно-виховна робота, пізнання середовища і проблеми сучасного життя Польщі (5), іноземна мова (2), військова підготовка (2), малюнок (3), спів разом із хором (3), тілесні вправи (2). Загальне тижневе навантаження складало 36 годин [5].

Запропоновані навчальні плани допускали можливі зміни в ньому. Наприклад, у деяких педагогічних ліцеях українська мова вводилася як окремий предмет. Зазначимо, що під час її вивчення клас поділявся на дві групи, що давало можливість досягнути кращих успіхів у навчанні [6]. Порівняння навчальних планів першого курсу педагогічного ліцею і третього курсу учительської семінарії свідчило, що в основному вони співпадали. Однак часу на вивчення загальноосвітніх предметів в педагогічних ліцеях відводилося менше. Натомість вже з 1 курсу там вивчалася психологія, був введений курс військової підготовки та інтегрований курс «Спортивна робота, пізнання середовища і проблеми сучасного життя у Польщі». Це свідчило про зростання уваги до підвищення виховного потенціалу змісту освіти.

Згідно з Циркуляром № 75 від 23 липня 1937 р. були внесені уточнення в навчальні плани для I курсу державних педагогічних ліцеїв. У цілому відбувалося зменшення годин навчання з 56 до 54 на тиждень. Було вилучено з планів біологію (5 годин), проведено розподіл згаданого інтегрованого курсу на різні предмети: «Проблеми сучасного життя і пізнання середовища» (5 годин) і «Спортивна підготовка» (2 години); збільшено на 1 годину час на фізичні вправи [7]. Навчальні плани для II і III курсів продовжували носити орієнтовний характер. Остаточні навчальні плани для педагогічних ліцеїв були затверджені розпорядженням Міністерства освіти № 29 від 5 березня 1938 р. Вони передбачали вибір учнями за власним бажанням для

поглибленого вивчення двох дисциплін з наступних: польська та німецька мови, історія, математика, фізика, хімія, географія, біологія, життя дитини у середовищі, проблеми сучасного життя (в обсязі 5годин на предмет) [8]. Крім того, кожного тижня виділялося 2 години на спортивну підготовку (позаурочно). Надобов'язковими предметами у семінарії були: гра на музичному інструменті (I-ІІкурси - 1-2 години на тиждень, ІІІ курс - 2 години) та іноземна мова (I-ІІ курси по 2 години).

У навчальних планах педагогічних ліцеїв також була представлена загальноосвітня підготовка, але її обсяг (51,8%) був меншим порівняно з загальноосвітніми ліцеями (там він дорівнював 90 %). Разом із тим передбачалося поглиблене вивчення окремих предметів. Повертаючись до порівняння з учительськими семінаріями, зауважимо, що навчальні програми педагогічних ліцеїв передбачали більшу кількість годин, призначених на вивчення психолого-педагогічних дисциплін (28% проти 13%).

Наприкінці 30-х років навчальні плани педагогій, як і плани педагогічних ліцеїв, охоплювали предмети загальноосвітнього та психолого-педагогічного циклів, суспільно-громадську підготовку і педагогічну практику. Крім цього, навчальний план передбачав спеціалізацію в обсязі і напрямку вибраних груп предметів. Із загальноосвітніх дисциплін (вони займали в навчальному плані 28 %) на всіх відділах вивчалася соціологія, філософія, польська література; на гуманітарному відділенні додатково українська мова та історія і науки про сучасну Польщу; на математично-природничому фізика, математика, хімія; на природничому - географія і народознавство. Серед мистецько-технічних предметів (їх обсяг досягав 32 % більше ніж в учительських семінаріях та педагогічних ліцеях) на всіх відділах вивчалися співи, малюнок, фізкультура.

Предмети психолого-педагогічного циклу були представлені досить широко - 40% навчального часу. Для порівняння нагадаємо, що в навчальних планах учительських семінарій на їх вивчення відводилось 13 %, а в педагогічних ліцеях - 28 %. Можна зробити висновок, що у порівнянні з довоєнним періодом у 30-х роках спостерігалась певна еволюція навчальних планів.

Таким чином, зміни в системі підготовки вчителів народних шкіл у міжвоєнну добу в Галичині обумовили розробку відповідних навчальних планів. Посилилась увага до безпосередньої професійної підготовки майбутніх учителів. Це стосувалося предметів психолого-педагогічного циклу та мистецько-технічного. Питома вага до психолого-педагогічних предметів постійно збільшувалася, що давало можливість поліпшити професійну підготовку майбутніх учителів.

Результати проведеного дослідження показали, що випускники багатьох університетів України, зокрема Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які одержують спеціальність викладача, більше підготовлені до навчальної діяльності, аніж до виховної роботи. Лише одиниці молодих спеціалістів мають навички ведення суспільної та просвітницької роботи і дуже рідко готові до роботи з батьками. Це можна пояснити не зовсім раціональним співвідношенням між циклами загальноосвітніх, спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін у педагогічній освіті, недостатньою увагою до організації і проведення всіх видів педагогічної практики. І хоча в останні роки багато робиться по вдосконаленню навчальних планів для закладів з підготовки вчителів, однак цього поки що недостатньо для позитивного розв'язання питання.

Аналіз навчальних планів, які запроваджуються на педагогічних спеціальностях університетів, показав, що з усієї кількості годин на вивчення дисциплін соціально-гуманітарної спрямованості припадає 17,5 %, фундаментально-орієнтованих - 50,5 %, професійно-орієнтованих за переліком планів - 20 %, на самостійний вибір вищого навчального закладу - 9,5 %. Слід відзначити також виділення у навчальному плані годин на вивчення предметів за вибором студента (2,5 %). Як засвідчує практика, це переважно предмети психолого-педагогічної або українознавчої спрямованості. Так, серед предметів, які входять у вузівський компонент Прикарпатського університету, вагоме місце займають предмети українознавчого характеру (2,4 %). Серед них: історія України, проблеми українознавства, географічне краєзнавство Галичини, українська народна музична творчість тощо. Варто також звернути увагу на зростання кількості годин (до 4,3%), які припадають на вивчення культурологічних предметів (українська і зарубіжна культура, історія мистецтва і т. д.). Це пояснюється необхідністю органічного поєднання в змісті педагогічної освіти національного та загальнолюдського начал [9, с. 34].

Отже, проблема координації та оптимального співвідношення циклів предметів для вивчення в сучасних університетах нашої держави залишається актуальною, і для її розв'язання може бути використаний досвід побудови навчальних планів закладів підготовки вчителів у Галичині в міжвоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)». - К.: Райдуга, 1994. - 60 с.
2. Ваврисевич М. Що таке є вчительство і чи воно є ремесло чи мистецтво // Учительське Слово. - 1922. - 4-5. - С. 2-3.

3. Центральний Державний історичний архів України (м Львів) (надалі ЦДІАУ у Львові). - Ф. 179, оп.3, арк. 1619.арк. 13-14; Державний архів Івано-Франківської обл, Ф. 572, оп. 1, спр. 17, арк. 82; там само, Ф. 300, оп. 1, спр 141, арк. 2.
4. Варна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772-1939 рр.,) // Рідна школа. - 1998. - № 7-8. - С. 34-48.
5. Вгїшшк игесктиу \Уигпап Пе%упислі і Оз\УІсепіа РиЫвси^о Кйсу ровроіі^ Роївкіє^ — 1937. — № 5. - Б. 202.
6. ЦДІАУ у Львові. - Ф. 179-оп. спр. 1506. арк. 5.
7. Бгієппік.-1937. - № 9. - Б. 367.
8. Огієппік... - 1938. - № 9. - 8. 58.
9. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» К, 1994.-60 с.